

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ruuska, Katharina; Suni, Minna

Title: Omaa paikkaa etsimässä : edistyneisyys suomea toisena kielenään puhuvien kokemana

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Ruuska, K., & Suni, M. (2022). Omaa paikkaa etsimässä : edistyneisyys suomea toisena kielenään puhuvien kokemana. In L. Aarikka, K. Priiki, & I. Ivaska (Eds.), *Soveltavan kielitieteilijän sormenjälkiä etsimässä : kielen rakenteet ja niiden käyttäjät* Kirsti Siitosen tutkimuksellisina kiintopisteinä (pp. 19-39). Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. AFinLA-teema. <https://doi.org/10.30660/afinla.111374>

OSIO I

Käsitykset kielenkäyttäjistä ja kielitaidosta

Aarikka, L., K. Priiki & I. Ivaska (toim.) 2022. Soveltavan kielitieteilijän sormenjälkiä etsimässä: Kielen rakenteet ja niiden käyttäjät Kirsti Siitosen tutkimuksellisinä kiintopisteinä. In search of the fingerprints of an applied linguist: Linguistic structures and their users as scholarly focal points in Kirsti Siitonen's career. AFinLA-teema / n:o 14. 19–39.

Katharina Ruuska ja Minna Suni
Jyväskylän yliopisto

Omaa paikkaa etsimässä: edistyneisyys suomea toisena kielenään puhuvien kokemana

This article takes up a central question of Kirsti Siitonen's dissertation – how advancedness in Finnish as a second language can be characterized – and investigates it from the perspective of research terminology as well as the lived experience of language users. We first discuss how and with what implications advanced learners of Finnish have been referred to in the research literature, i.e. whether they have been regarded as learners, speakers or other kinds of language users. Applying a small stories approach to interview data from different research projects, we then explore what advancedness means to such language users themselves. We conclude that advanced learners navigate a complex sociolinguistic context in which their place is not self-evident. Insights into their experiences contribute to debates about the migration – or recruitment – of highly educated professionals who need very advanced Finnish skills in order to work in their field in Finland.

Keywords: Finnish language, advanced learners, legitimacy, new speakers, second language
Asiasanat: suomen kieli, edistyneet kielenoppijat, legitimitteetti, toinen kieli

1 Johdanto

Edistyneiden suomenoppijoiden kielenkäytön nosti kielentutkimuksen kohteeksi Kirsti Siitonen (1999) väitöskirjassaan *Agenttia etsimässä: U-verbijohdokset edistyneen suomenoppijan ongelmana*. Vaikka Siitonen kohdisti oman analyysinsä tarkkaan rajattuihin kielen rakennepiirteisiin, hän tunnisti taustalla olevat laajat ja monimuotoiset, identiteettiinkin liittyvät ilmiöt. Se, millaista edistyneen tason suomi on ja mikä sen erottaa keskitasoisesta tai ns. natiivitasoisesta kielimuodosta (ks. Martin 2000), onkin sekä lingvistikseen että yhteisöllisesti ja yhteiskunnallisesti relevantti kysymys. Kirsti Siitosen aloitteesta kootusta edistyneiden suomenoppijoiden korpuksesta (LAS2) on tarkasteltu erilaisia rakennepiirteitä, mistä esimerkkejä ovat esimerkiksi Ivaskan (2015) avainrakennepiirteisiin perustuva väitöskirja edistyneen oppijansuomen konstruktioista sekä useat Siitosen ohjaamat tutkielmat (ks. Siitonen ym. 2017). Legitimiteetin ja kieliyhteisöön pääsyn kannalta edistyneen tason suomea puhuvia on puolestaan tutkinut Ruuska (2020) väitöskirjassaan. Yhteiskunnalliselta kannalta edistyneisyyden teema taas kietoutuu erityisesti maahanmuuttajien työllistymisen edellytyksiin ja esteisiin.

Kielenoppimisen tutkimuksessa on sitten Siitosen väitöskirjan sekä haastettu natiivisuuden käsitettä että vähitellen siirrytty kognitivistisistä kielikäsitteistä ja oppimisteorioista kohti sosiaalisempia tulkintoja oppimisprosessin luonteesta (Atkinson 2011; Ortega 2013). Samalla tavat puhua oppijoiden kielimuodoista ja oppijuudesta ovat päivittymässä. Kun toisen kielen käyttö ja oppiminen nähdään samanaikaisina, limittyvinä tai jopa erottamattomina prosesseina, ratkaistavaksi tulee, kutsutaanko tutkimuksiin osallistuvia kielenoppijoiksi vai kielenkäyttäjiksi. Kyse on osin siitä, mihin yksilön ensisijaisesti tulkitaan tilanteisesti enemmän orientoituvan – kielen oppimiseen vai käyttöön (ks. esim. Kurhila 2004; Lehtimaja 2012). Toisaalta ”loputon oppijuus” on alettu myös kyseenalaistaa samaan tapaan kuin maahanmuuttajuus yksilöön pysyvästi lyötynä leimana (ks. Ruuska 2020: 148–169).

Tarkastelemme tässä artikkelissa edistyneisyyden kysymyksiä ensisijaisesti elettyinä kokemuksina (*Spracherleben*, ‘the lived experience of language’, Busch 2017). Tästä näkökulmasta kielitaito nähdään kokonaisvaltaisesti repertuaarina, johon kertyy paitsi kielellisiä resursseja myös tunteita ja kehollisia kokemuksia. Tarkastelumme perustuu laadulliseen haastatteluaineistoon, joka on kerätty Ruuskan (2020) väitöskirjatutkimuksen ja Sunin johtamien työelämän kielikysymyksiin keskittyvien hankkeiden yhteydessä. Haastatteluissa painottuivat osallistujien kokemukset kielen oppimisesta ja eri kielenkäyttöyhteisöjen jäseneksi tulemisesta. Tarkastelussamme olemme erityisen kiinnostuneita siitä, millaisena edistyneisyys näyttäytyy näiden kokemusten valossa: miten edistyneen tason kielenkäyttäjät itse asemoivat itsensä suhteessa suomen kieleen ja sen käyttäjiin ja millaiset tilanteet ja kokemukset ovat olleet heille tämän kannalta merkityksellisiä?

Taustoitamme etnografiseen aineistoon ja narratiiviseen *small stories* -näkökulmaan (Georgakopoulou 2007, 2015) nojaavaa tarkasteluamme katsauksella siihen, miten suomen kielen oppimisen ja käytön rajapinnoilla liikkuviin korkean kielitaitotason saavuttaneisiin yksilöihin on tutkimuksissa tähän mennessä viitattu ja millaisia kysymyksiä heihin on liitetty.

2 Kielenoppijasta uudeksi kielenkäyttäjäksi?

Suomi toisena ja vieraana kielenä -teemainen tutkimus alkoi toden teolla viritä ja vahvistua 1990-luvun alussa, kun ensimmäinen aiheeseen liittyvä Suomen akatemian rahoittama hanke käynnistyi. Tämän Suomi toisena ja vieraana kielenä -hankkeen piirissä valmistuivat eri yliopistoissa Pirkko Muikku-Wernerin (1993), Maisa Martinin (1995) ja Kirsti Siitosen (1999) väitöskirjat sekä Minna Sunin (1996) ja Eija Aallon (1998) lisensiaatintyöt. Kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa jouduttiin käytännössä ottamaan kantaa siihen, miten viitata suomea oppiviin ja käyttäviin henkilöihin, ja käsitevalintoja puitiinkin koko tutkimusryhmän voimin. Jo toisen kielen käsite oli suomenkielisissä yhteyksissä tuolloin vielä uusi. Sen vakiinnuttamisessa keskeinen oli hankkeessa työskennelleen Sirkku Latomaan yhdessä Veli Tuomelan kanssa laatima artikkeli, jossa toisen kielen käsitteen käyttöä perusteltiin monipuolisesti alan kansainvälisen tutkimuksen ja terminologian valossa (Latomaa & Tuomela 1993). Jo vuoden 1994 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 1994) sisällytettiinkin uutena oppimäärä nimeltään suomi toisena kielenä. Ruotsin esimerkki oli erityisen keskeinen näissä ratkaisuissa. Kenneth Hyltenstam oli siellä julkaissut kirjan *Svenska som andraspråk: en introduktion* jo vuonna 1984, ja hän myös vieraili tšekäläisen tutkimusryhmän luona esittelemässä omaa tutkimustyötään ja taustoittamassa käsitevalintojaan. Alan käsitteistöä luotiin siis alusta alkaen hyvin tietoisesti ja kansainväliset mallit huomioiden.

Tutkimussuunnat ovat noista ajoista kehittyneet, monipuolistuneet ja ristenneet, mutta käsitevalinnat vaivaavat tutkijoita edelleen. Yksi pysyvä pohdinnan aihe on ollut se, onko valinnoissa mielekästä tai oikeutettua suhteuttaa kielenoppijan taitoja natiivin eli syntyperäisen kielenpuhujan taitoihin. Vielä 2000-luvulle tultaessa NS-NNS (*native-non-native*) oli kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa vakiintunut tapa nimetä lyhyesti viestintätilanne, jossa kieltä äidinkielenään käyttävä keskusteli sitä myöhemmin oppineen kanssa (ks. esim. Varonis & Gass 1985), ja suomeksi käyttöön tulivat vastineet (ei-)natiivi, (ei-)syntyperäinen ja (ei-)äidinkieleninen (ks. esim. Kurhila 2000). Natiiviuden ylivaltaa on sittemmin yhä enemmän kritisoitu (ks. esim. Cook 1999; Davies 2003) ja myös käsitettä itsessään on kyseenalaistettu. Esimerkiksi Ramptonin (1995) ehdotus syntyperäisyyden käsitteen purkamiseksi ja korvaamiseksi asiantuntijuudella (*expertise*), sitoutuneisuudella (*affiliation*) ja periytyvyydellä (*inheritance*) on tässä yhteydessä huomionarvoinen (ks. myös Kalliokoski

2008: 359–360). Kieltä voi osata erinomaisesti ja siihen voi kiinnittyä myös ilman, että se olisi edeltäviltä polvilta periytynyt, mutta kieliyhteisöjen jäsenet eivät välttämättä ole varautuneet tähän – vahva oletusarvo voi yhä olla se, että vain kieltä vanhemmitaan oppineet ikään kuin kuuluvat joukkoon. Silti natiiviuden ideaalia ei ole helppo sivuuttaa kokonaan muun muassa siksi, että se on kielellisenä mallina vahvasti läsnä niin kielenopetuksessa kuin myös arjen vuorovaikutustilanteissa ja ympäröivissä diskursseissa. Usein myös edistyneet oppijat itse orientoituvat siihen. Doerr (2009: 15) on tässä yhteydessä käyttänyt käsitettä natiiviefekti (*native speaker effect*), jolla hän viittaa kuvitellun ideaalin sosiaalisesti todellisiin seurauksiin (ks. myös Ruuska 2020: 93). Tätä koskevia kokemuksia nousee esiin myös omassa aineistossamme.

Yleinen ja pragmaattiseksi koettu valinta on ollut toimia samaan tapaan kuin Aalto, Mustonen ja Tukia (2009: 402) ovat alan kehityksen kannalta keskeisessä artikkelissaan *Virittäjän suomi toisena kielenä* -teemanumerossa linjanneet: ”Käytämme käsitteitä oppija, kielenoppija ja suomenoppija viittaamassa suomen kieltä opiskeleviin eri-ikäisiin ei-syntyperäisiin suomenpuhujiin.” Toisaalta myös oppijuus voidaan nähdä leimaavana: kukaan ei koko ajan orientoidu oppimiseen, vaan toiminnan keskiössä on usein kielenkäyttö itsessään. Kalliokosken (2008) keskusteluun nostamaa oppijuuden ongelmaa, johon Aalto ym. (2009) myös viittaavat, on alalla osaltaan ratkaissut adjektiivinen kakkoskielinen, jota käytetään etenkin keskusteluanalyttisissä tutkimuksissa luonnehtimassa sekä toisen kielen puhujia että keskusteluita, joissa heitä on mukana (esim. Kurhila 2000; Paananen 2019; Lilja 2020; ks. myös Martin 1997).

Oma kysymyksensä on ollut, miten viitata jo verrattain korkean taitotason saavuttaneisiin. Kirsti Siitonen (1999) oli ensimmäinen, joka keskittyi väitöskirjassaan tähän kohderyhmään, ja hän päätyi kirjoittamaan *edistyneistä kielenoppijoista* tai *suomen kielen oppijoista*; paikoin hän luonnehti osallistujiaan myös *suomea erinomaisesti osaaviksi* tai *erinomaisesti suomea puhuviksi kielenoppijoiksi*. Ivaska (2015) myötäilee tätä puhumalla *edistyneistä suomenoppijoista* ja viittaamalla heidän kielimuotoonsa *edistyneenä oppijansuomena*. Heidi Vaarala (2009) on väitöskirjassaan tutkinut sitä, miten henkilöt, jotka hän nimeää *edistyneiksi suomi toisena kielenä -oppijoiksi* (Vaarala 2009: 15), ymmärtävät ja tulkitsevat suomenkielistä kaunokirjallista tekstiä. Kohderyhmää lähemmin määritellesään hän on nostanut kielenkäyttäjä-kategorian ensisijaiseksi, merkinnyt oppija-sanat sulkeisiin ja kytkenyt määritelmänsä Eurooppalaiseen viitekehukseen: ”Edistyneellä kielenkäyttäjällä (myös oppija) tarkoitetaan tässä suomen kielen puhujia, jotka ovat ainakin Eurooppalaisen viitekehysten itsenäisen kielenkäyttäjän taitotasolla (B2) (Euroopan neuvosto 2003: 48).” Oppijuus ja käyttöjyys ja puhujuus näyttävät Vaaralan ratkaisussa jokseenkin rinnakkaisina ja limittyvinä asioina, ja viitekehys antaa ratkaisulle selustatukea.

Käsitteiden problematisointi ja kehittäminen ei tietenkään ole itsetarkoitukSELLISTA, vaan myös itse tutkimuksen kohteet muuttuvat ja käsitteet niiden mukana. Viimeaikaiset tutkimukset (esim. Paananen 2019; Tervola 2019; Intke-Hernandez 2020; Ruuska 2020; Scotson 2020) ovatkin täydentäneet kielellisiä oppimisprosesse-

ja painottavaa tutkimusta oppijoiden puhujuuteen ja yhteiskunnalliseen asemaan kohdistuvilla näkökulmilla. Jo Siitonen (1999: 5) kiinnitti väitöskirjansa esipuheessa huomiota korkean taitotason suomen kielessä saavuttaneiden asemaan:

“Mitä paremmin suomen kieltä toisena tai vieraana kielenä opiskellut suomea osaa, sitä kriittisemmin hänen taitoihinsa suhtaudutaan. Mitä vähemmän hänen ilmaisusaan on suomen kielen normista poikkeamia, sitä helpommin ne ovat myös maallikon laskettavissa. Kun kielenoppija pääsee tietylle suhteellisen korkealle tasolle kieliopinnoissaan, vastuu omasta kielitaidosta siirtyy täysin oppijalle itselleen. Siksi kieltä hyvin osaava on haavoittuvampi kuin sitä vähemmän osaava. Eikä hänellä ole vastuuta vain kieliopin hallinnasta vaan ennen kaikkea kielen kuhunkin tilanteeseen sopivasta käytöstä ja sen mukana omasta käytöksestä. Havaitessani tämän kiinnostuin yhä enemmän ja enemmän juuri näiden erinomaisesti suomea osaavien kielitaidosta ja huolestuin heidän asemastaan. Halusin myös tutkia, minkälaisia ovat ne seikat, joihin he vielä kompastuvat.”

Siitosen havaitsema edistyneiden kielenoppijoiden haavoittuvuus liittyy erityisesti koveneviini odotuksiin, joita kieliyhteisön muut jäsenet kohdistavat heidän kielitaitoonsa ja tilanteeseen kielenkäyttöön. Kieliyhteisöihin niiden ulkopuolelta pyrkiviin kohdistettuja odotuksia on tarkasteltu erityisesti sosiolingvistiksessä kieli-vähemmistöjen tutkimuksessa (esim. O'Rourke ym. 2014), josta on maahanmuuton konteksteihin alkanut vakiintua käsite *new speaker*, suomeksi *uuspuhuja* (Pasanen 2015: 38) tai *uusi kielenkäyttäjä*. Käsitteen etuna on pidetty sitä, että se välttää uusintamasta perinteistä natiiviuden ja autenttisuuden korostusta sekä yksilön kategorisointia vain oppijaksi (Suni 2017); ongelmaksi tässäkin on toisaalta nähty eräänlainen pysyvä uutuuden leima. *New speakers in a multilingual Europe* -hankkeessa (COST, 2013–2017) todettiin käsitteen soveltuvan erityisen hyvin edistyneen tason kielitaidon saavuttaneisiin.

Suomen kielen osalta tällaisia uusia kielenkäyttäjiä on tutkinut Ruuska (2020) väitöskirjassaan. Tutkimus kohdistui erittäin edistyneen tason suomea toisena kielenä puhuviin, jotka ovat oppineet kielen vasta aikuisiässä. Tutkimuksessa ei kuitenkaan pyritty arvioimaan osallistujien kielitaitotasoa vaan keskityttiin korkeatasoiseen toisen kielen käyttöön liittyviin kokemuksiin. Taitotasojen sijaan kielitaidon viitekehystenä käytettiin osallistujien rekrytoinnissa vapaita muotoiluja: etsittiin osallistujia, “jotka ovat saavuttaneet hyvin monipuolisen ja korkeatasoisen suomen kielen taidon” ja “joilla on kokemusta tilanteista, joissa heitä ei tunnusteta toisen kielen puhujiksi” (Ruuska 2020: 79). Osallistujiinsa Ruuska viittaa ensisijaisesti käsitteellä *highly proficient second language speakers (of Finnish)*, mikä korostaa heidän puhujuttaan ja asemaansa suomen kieliyhteisössä, mutta toisinaan myös käsitteellä *very advanced second language learners* varsinkin osallistujien kertoessa oppimisprosessistaan tai kokemuksistaan kielenoppijoina. Yksi keskeinen tutkimustulos onkin se, että puhujuus ja oppijuus ovat tilanteisesti rakentuvia ja molemmat puolet voivat olla läsnä eri arkitilanteissa (Ruuska 2020: 148–169).

New speakers -tutkimus (esim. Birmingham & Higham 2018) ja Ruuskan (2020) tutkimus osoittavat, että sosiolingvistisiä näkökulmia on tärkeää soveltaa myös perinteisesti oppijoiksi leimattuihin kielenkäyttäjiin, varsinkin kun kyse on hyvin edistyneistä oppijoista. Koska natiivitasoiseen kielitaitoon kuuluu myös esimerkiksi murteiden, sosiolektien, tyylien ja rekistereiden taitava tilanteinen hallinta (ks. esim. Piller 2002; Howard ym. 2013), tällaista kielitaitoa tavoittelevat oppijat joutuvat omaksumaan ja käyttämään erilaisia kielenkäyttötapoja siinä missä niin sanotut natiivipuhujatkin. Lisäksi eri kielenkäyttötavat kytkeytyvät aina puhujien identiteetteihin ja heidän asemaansa kieliyhteisössä. Siksi on tärkeää tutkia edistyneiden oppijoiden kielellisten repertuaarien lisäksi myös sitä, miten he tulevat asemoiduiksi ja asemoivat itse itseään kielenkäytöllään eri tilanteissa ja laajemminkin kieliyhteisössä. Tässä yhteydessä keskeinen käsite on kielellinen legitimizeetti (Bourdieu 1977, 1991; ks. myös Ruuska 2020: 55–60) eli kysymys siitä, miten eri puhujien kielenkäyttöä arvioidaan ja millaisin sosiaalisin seurauksin. Bourdieun (1977: 653–655) mukaan keskeistä legitimizeetin kannalta on, että kielenkäytön arviointiin liittyy aina myös arviointi itse puhujasta enemmän tai vähemmän arvostettuna tai pätevänä toimijana. Puhujien legitimizeetti siis määrittää, minkälaisia mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen heillä todellisessa maailmassa on. Tämän voidaan nähdä myös liittyvän kieleen elettyinä kokemuksina: tilanteeseen, jossa puhuja kokee legitimizeetin puutetta, voi liittyä vahvojakin negatiivisia tunteita. Katsomme, että juuri tällaisista ilmiöistä on kyse Siitosen (1999: 5) tunnistamassa arvioitavana olemisen kokemuksessa.

3 Aineisto ja menetelmät

Tarkastelemme haastatteluaineistomme valossa sitä, mitä Siitosen (1999) tutkimuskohteena ollut edistyneisyys tarkoittaa edistyneen tason kielenkäyttäjille itselleen eli elettyinä asiana ja kokemuksina. Mukaan on valittu Ruuskan (2020) väitöskirja-aineistosta ja Sunin johtamien työelämän kielikysymyksiin keskittyvien hankkeiden (ks. Seilonen, Suni, Neittaanmäki & Härmälä 2016; Suni 2017; Schleicher & Suni 2021) aineistoista harkinnanvaraisesti yhteensä 13 tuntia sellaisia haastatteluja, joissa nousee esiin toisiaan täydentäviä näkökulmia edistyneisyyteen. Ensin mainitusta käsitellään tässä artikkelissa haastatteluotteita Alexanderilta (AL, äidinkieli saksa), Biankalta (BK, unkari), Emilieltä (EM, ranska), Juditilta (JU, unkari), Marielta (MA, ranska) ja Sergeiltä (SE, venäjä) ja viimeisimmästä kolmelta unkarinkieliseltä terveydenhuollon ammattilaiselta, Anikólta (AN), Nóralta (NO) ja Tamásilta (TA). Kymmenestä haastattelusta yhdeksän on suomenkielisiä ja yksi saksankielinen.

Aineistoesimerkkien valinta nojaa laajemman aineiston aiempaan systemaattiseen analyysiin (mm. Ruuska 2016, 2019, 2020; Suni 2017; Schleicher & Suni 2021), jossa on jo tunnistettu erilaisia edistyneiden kielenoppijoiden kokemuksissa toistu-

via teemoja ja positiointeja. Tässä artikkelissa nostetetaan tarkasteluun menestys, poikkeuksellisuus, kielelliseen variaatioon liittyvät haasteet ja identiteettikysymykset, riittämättömyyden kokemus ja natiivi-ideaalin tavoittelu sekä legitimitteetti ja erilaisuus.

Tässä artikkelissa sovellamme aineistojen analyysissä narratiivista *small stories* lähestymistapaa. Siinä pureudutaan pitkien kertomusten sijaan lyhyisiin, usein emotionaalisesti värittyneisiin ja siten maininnan arvoisina näyttäytyviin jaksoihin, jotka muodostuvat jonkin avainteman ympärille ja kiteyttävät jonkin melko tilannesidonnaisen, ehkä ohimenevän kokemuksen, joka saattaa juuri intensiivisyydessään tai emotionaalisuudessaan vaikuttaa puhujalle kertomisen hetkellä merkitykselliseltä (Georgakopoulou 2007, 2015). Menetelmävalinta perustuu siihen, että sekä edistyneisyys, legitimitteetti että identiteetti ovat asioita, jotka tulevat haastatteluissa esille pikemminkin ohimennen kuin suorien kysymysten kautta; niiden kannalta relevantit kokemukset ovat todennäköisesti melko arkisia, eivätkä osallistujat ole niistä välttämättä itse tietoisia. Analyysissämme kytkemme näissä lyhyissä narratiivisissa jaksoissa esille tulevat asiat myös yhteiskunnalliseen kontekstiin. Taustalla on narratiivisen tutkimuksen oletus siitä, että kertojat asemoituvat kertomuksissaan aina myös suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin diskursseihin ja rakenteisiin (De Fina 2013).

4 Edistyneisyys elettyinä kokemuksena

4.1 Menestynyt, mutta poikkeuksellinen kielenoppija

Maahanmuuttajien osuus väestössä on kasvanut merkittävästi sitten Siitosen (1999) väitöstutkimuksen, ja suomea toisena kielenä eri taitotasolla puhuvista henkilöistä on siten tullut laajempi ja näkyvämpi osa yhteiskuntaa. Kun julkisessa keskustelussa ja maahanmuutto-, koulutus- ja työvoimapolitiikassa puhutaan aikuisten maahanmuuttajien kielikysymyksistä, huomio pysyttelee edelleen alkeis- tai keskitason taidon saavuttaneissa. Niinpä hyvin edistyneen tason saavuttaneet kertovat usein, että heidän kielitaidostaan ollaan yllättyneitä ja sitä ihmetellään ensikohtaamisissa. Sergei ja Emilie erittelevät havaintojaan näin:

26 OMAA PAIKKAA ETSIMÄSSÄ: EDISTYNEISYYS SUOMEA
TOISENA KIELENÄÄN PUHUVIEN KOKEMANA

(1)

SE: mmh (.)¹ äh no yleensä kun mä keskuste- niinku tutustun suomalaisiin äh he yleensä niinku sanoo että sulla on tosi hyvä suomen kielen taito eli kuinka pitkään oon ollut suomessa ja sit mä joudun selittämään että mä mä opiskelin suomen kielen opettajaks sen takia niinku *hh tässä vähän heh *hh äh koska jo- kun mä sanon no oon asunut viis kuukautta ja sit o miten sä niinku opit puhumaan noin hyvin [...]

(2)

EM: joo ja sitten varmaan tulee sama sama juttu joka kerta ah sä puhut niin hyvin suomea kuinka kauan olet asunut Suomessa ja ja niin ()

HA: okei heh heh

EM: joo heh heh

HA: mitä sä sitten vastaat siihen

EM: no eli olen asunut kuus vuotta Suomessa ja olen oppinut heti kun mä muutin Suomeen ja haluaisin myös opiskella suomea kun he yleensä tai ehkä usein sanoo että joo mut on joku maahanmuuttaja joka on asunut Suomessa ja viistoista vuotta ja he eivät puhu suomea ollenkaan mä yritän ehkä selittää että joo mut ehkä mun motivaatio oli eri kun mä asun suomalainen kanssa ja haluaisin myös eli keskustella hänen perheen kanssa ja niin edelleen [...]

Sergei ja Emilie korostavat, että yllätys heidän kielitaidoistaan on toistuva kokemus (*yleensä, sama juttu joka kerta*), ja muidenkin Ruuskan (2020) tutkimuksen osallistujien haastatteluista löytyy hyvin samanlaisia kertomuksia (esim. Ruuska 2020: 127–128, 130). Yleensä keskustelukumppanit ilmaisevat yllätystään ihmettelemällä, miten on mahdollista saavuttaa niin korkea kielitaitotaso, ja utelemalla, kuinka kauan kyseinen henkilö on asunut Suomessa. Tämän reaktion yleisyys osallistujien kertomuksissa viittaa siihen, että korkean taitotason saavuttamista aikuisena pidetään edelleen poikkeuksellisenä. Kertomuksissa toistuu myös osallistujien kokemus siitä, että he joutuvat selittämään, miksi juuri he ovat onnistuneet saavuttamaan korkean kielitaitotason, sekä puolustamaan niitä, jotka ovat pitkäänkin Suomessa asuttuaan jääneet matalammalle tasolle. He kertovat viittaavansa vastauksissaan usein suomen kielen opintoihinsa tai suomalaiseen puolisoonsa, eli he antavat helposti hyväksyttävän perustelun korkealle kielitaitotasolleen.

Tällaisissa kohtaamisissa korkean taitotason saavuttaneita asemoidaan poikkeukselliseksi kahdella tapaa. Ensiksi itse kielitaidon kehuminen korostaa nimenomaan

1 Litteroinnissa on käytetty seuraavia merkintätapoja: (.) tauko, [...] pois jätetty puheenvuoron osa, =puheenvuoro jatkuu katkeamatta, n(h)iin naurahtava ääni, *heh:* kuiskaus, () ei tunnistettava ilmaus, ol- keskeytetty sanan aloitus

toisen kielen oppijuutta ja tietyllä tavalla myös toiseutta, koska natiivipuhujien kielitaitoa pidetään itsestäänselvyytenä eikä sitä yleensä kommentoida. Toiseksi yllätyneet reaktiot asemoivat heitä myös toisenlaisiksi ja normista poikkeaviksi kielienoppijoiksi: sujuvaa suomen kieltä ei ilmeisesti yhdistetä toisen kielen oppijoihin, vaan heiltä odotetaan heikkoa tai jotenkin puutteellista kielitaitoa. Judit tiivistää tämän asetelman osuvasti, kun hän kertoo kielitaitonsa olevan *liian hyvää* kansakeskustelijoiden odotuksiin nähden:

(3)

JD: ku toki se tun- sen takia on huomio kun mä puhun liian hyvin että se se yllättää ihmisiä että miten ihmettä miten sä pystyt puhumaan noin hyvin ja siitä se siitä se joskus tulee semmosta kommentointia (.) koska muuten se ois vaan että no mistä sä oot aijaa no nii (.) että=

HA: mmh

JD: =ku se ois semmonen keksit- tai siis se- semmonen mikä tasonen kielitaito

HA: nii

JD: mut ku se on liian hyvää kaikki ihmettelee ja haluaa tietää enempää että no

Ihmetyksen ohella Juditkin tuo tässäkin esiin keskustelukumppaneidensa tiedonhulun: hänen *liian hyvää* taitoaan selittävästä tekijöistä halutaan saada tarkempi selko. Samalla se voidaan nähdä yhtenä natiiviefektin (Doerr 2009: 15) ilmenemistavoista; toistuva tarve kohdata ja käsitellä muiden yllättyneisyyttä edistyneisyydestä onkin yksi osallistujia toisinaan kuormittava asia.

4.2 Hyvä maahanmuuttaja

Suomessa on monen muun maan tavoin käyty keskustelua siitä, millaisia maahanmuuttajia erityisesti toivotaan ja tarvitaan, ja etenkin kansainvälisten osaajien saamista maahan edistetään määrätietoisesti (ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Korkeasti koulutetut ja muut asiantuntija-ammateissa toimivat tai työvoimapulaa paikkaavat henkilöt näyttäytyvät julkisessa keskustelussa usein muita tervetulleempina, ja myös kielitaito ja kulttuuritausta painavat näissä arvostuksissa. Judit kuvaa seuraavassa haastatteluotteessa, miten hänet on asiointitilanteessa kategorisoitu vahvan kielitaitonsa myötä nimenomaan hyväksi maahanmuuttajaksi.

(4)

JD: ja sitten mutta on tässä positiivinenkin puoli mä muistan että kun me muutettiin asioja maistraatilla (.) ja siinä se ulkomaalaisosasto että siellä oli se täti semm(h)*onnen* et voi herra jestas että hyvä että se ei purrut minua

28 OMAA PAIKKAA ETSIMÄSSÄ: EDISTYNEISYYS SUOMEA TOISENA KIELENÄÄN PUHUVIEN KOKEMANA

HA: mheh:

JD: se oli n(h)tiin

HA: *heh:*

JD: niin (h)äkkäinen (.) mutta no joo menin sinne ja alettiin sitten juttelemaan ja kun ku huomasin että pikkuhiljaa se alkoi rauhoittumaan ja se oli paljon mukavampi ja sitten lopussa se oikeasti hymyili minulle ja sitten sano että heippa ja mä oon ihan varma että se johtui just tästä että mä puhun kieltä ja se jotenkin tajus että että (.) ja mä muistan että yks mun kämppis kun mä asuin vielä kimppekämpässä on sanonut mulle että sinä olet se positiivinen ulkomaalainen (.) joka puhuu puhuu kieltä ja tekee töitä ja että että on kuulem- et hänen näkökulma ainakin ol- oli semmoinen että on noit- n(h)eg(h)atiivisia ja minä olen se positiivinen

Juditin kuvaama tilanne on havainnollistava näyte siitä, miten legitimizeettii sää- dellään: on helpompi tulla tunnustetuksi hyväksi maahanmuuttajaksi, kun on korkean tason kielitaito ja työpaikka. Tätä tulkintaa tukee Heimosen (2014: 152) kuvaus yleisten kielitutkintojen ylimpien tasojen 5 ja 6 suorittajista: ”Onneksi myös suomen kielen ylimmän tason suorittajia on koko ajan enemmän, koska heidän ovat menestyjä-maahanmuuttajia, jotka työskentelevät asiantuntijatehtävissä ja ovat integroituneet muutenkin hyvin.”

4.3 Kielimuotojen välillä navigoija

Edistyneeseen kielitaitoon kuuluu keskeisesti erilaisten yleisten kielimuotojen hallinta ja taitava käyttö eri tilanteissa. Tätä myös odotetaan ylimmän tason kielitaitotesteissä; pelkän yleiskielisen tai pelkän murteellisen kielen näytöllä ei tälle taitotasolle yllä. Yleisten kielitutkintojen ylintä tasoa kuvataan esimerkiksi näin (Opetushallitus 2011: 19): ”Puhuu ja kirjoittaa erittäin sujuvasti tilanteeseen sopivalla tyyllillä ja pysyy ilmaisemaan hienojakin merkitysvivahteita”.

Aineistossamme varsinkin niillä haastatelluilla, jotka olivat opiskelleet suomen kieltä pitkälti kielikursseilla, tavanomaisten arkisempien kielimuotojen haltuun ottaminen oli alussa ollut haaste. Bianca kuvaa omaa kehitystään näin:

(5)

BK: [...] no ainakin mä oon kuullut jotkut sanoit että tosi luontevaa puhekieltä mä puhun (.) että (.) nii sen mä huomaan sen et joo et mä siis alussa mä puhuin tosi sellasta yliopiston kielioppikirjasuomea kieli käyttöön ja kaikki olemme olleet tyyliin ja se sanavalinta oli kuulemma esimerkiks yks suomalainen oli vaihdossa kun mä en asunu vielä täällä mut mä puhuin jo aika hyvin se sanoit että niinku mielettömän hyvin mä puhun niinku kieliopillisesti mut se sanavalinta on hassu ja se oli just sitä et silloin ei

asunut täällä vaan oppi sitä virallista versiota ja sitten kun tuli tänne sit pikkuhiljaa tarttuu se et miten oikeesti puhutaan

Bianka oli opiskellut suomen kieltä yliopistossa ennen Suomeen muuttoa, ja vaikka hän oli jo silloin saanut hyvää palautetta kielitaidostaan, hänen puhutapansa oli yleiskielinen (*sellasta yliopiston kielioppikirjasuomea*). Hän viittaa hauskasti Kenttälän (1998, 2007) oppikirjasarjaan *Kieli käyttöön* ensisijaisena kielimallinaan. Vasta Suomeen muuton jälkeen hän oli oppinut oppikirjakielen sijaan, *miten oikeesti puhutaan*. ”Oikealla” kielellä hän ei siis tarkoita normitettua yleiskieltä eli *virallista versiota* vaan nimenomaan tilanteeseen sopivaa puhekieltä. Lehtonen (2015: 223–224) onkin väitöstutkimuksessaan havainnut, että joissakin tilanteissa yleiskieliset piirteet assosioituvat ”huonoon” tai ”maahanmuuttajasuomeen”. Tämä perustuu siihen, että aikuisiällä suomea kielikursseilla oppineille on tyypillistä juuri yleiskielisyys.

Korkeaan taitotasoon kuitenkin kuuluu sekä kirjoitetun yleiskielen normien hallinta että tavanomaisten arkisempien kielimuotojen hallinta ja taito käyttää niitä tilanteen mukaisella tavalla (Ruuska 2020: 178). Kyse on samalla myös kieliyhteisön normeista ja siitä, mitkä kielimuodot yhteisössä katsotaan muualta tulleille tyypilliseksi tai sallituiksi. Seuraava ote samasta Biankan haastattelusta paljastaa, että nämä puhekielisten sanojen tai piirteiden käyttö ei edelleenkään ole silti mutkatonta:

(6)

- BK: joo tai kerran oonkin joku kommentoi sitä steissillä [...] [...]
- BK: [...] joku sanoi aa et oikein steissille tai jotain
- HA: joo=j(h)oo
- BK: et se ja se oli suomalainen se niinku jotenki ilahtu tai ihmetteli tai mä en tiedä
- HA: niinii
- BK: tai että sen mielestä oli hassu mun suusta

Bianka on epävarma, oliko keskustelukumppanin reaktio ilahtunut vai ihmettelevä vai oliko kyse siitä, että hänen käyttämäänsä slangi-ilmaus on hassu. Joka tapauksessa hän törmäsi siihen odotukseen, että hänen kaltaisensa puhuja pysyttelisi yleiskielisessä rekisterissä. Jotkut Ruuskan (2020) haastattelemissa henkilöistä totesivatkin, että he yrittävät tietoisesti välttää voimakkaan puhekielisiä tai murteellisia piirteitä nimenomaan siksi, että yleiskielinen rekisteri tuntuu sopivammalta hänen kaltaisilleen (Ruuska 2020: 182, 190). Toisille taas oli tärkeää käyttää tällaisia piirteitä siinä missä lähipiirikin niitä käytti. Edistyneen tason saavuttaneet joutuvat siis olemaan valppaina eri kielimuotojen käytön suhteen: he voivat osoittaa edistyneisyytään juuri puhekielisten tai paikallisten piirteiden taitavalla käytöllä, mutta toisaalta kieliyhteisössä saattaa olla myös tiedostamattomia sääntöjä siitä, kenellä on oikeus

puhua murteellisesti tai viljellä puheessaan slangimaisia ilmauksia ja millä perusteella. Tämä liittyy paitsi legitimizeettiin myös new speakers -tutkimuksissa tunnistettuun etenkin pienehköjen kieliyhteisöjen vaalimaan autenttisuuden vaatimukseen (O'Rourke & Ramallo 2013: 290).

4.4 Riittämättömyyden kokija

Yleisesti ottaen edistyneet suomenpuhujat kertovat pärjäävänsä hyvin kaikissa arkielämän tilanteissa. He kuvaavat voivansa ilmaista suomeksi kaiken haluamansa, eivätkä arkielänteet enää jännitä. Haastavan asiantuntijatyön kielellisesti vaativimpiin tilanteisiin harjaantuminen voi kuitenkin viedä vuosia. Esimerkiksi lääkärinä työskentelevä Tamás kertoo stressanneensa ennen puhelinkeskusteluita niin toisten ammattilaisten kuin omaistenkin kanssa, vaikka nykyään nekin sujuvat:

(7)

TA: ensimmäinen iso haaste on ollut puhelinkonsultaatio (.) erikoissairaosalääkärin kanssa tai omaisten kanssa se on ollut minulle niin hirveän stressattava

Terveydenhuollon tehtävissä niin ikään toimiva Nóra kuvaa hyvin emotionaalisella sävyllä omaa riittämättömyyden tunnettaan ja kipuiluaan, joka kumpuaa siitä, ettei hän osaa vielä puhua potilaille samalla tyyliä kuin äidinkielenään suomea puhuva kollega (ks. myös Suni 2017: 204–205):

(8)

NO: hän puhuu (.) aiva mahtavasti hyvin potilaille just sillä tyyliä että että potilas (.) potilas voi enemmän ymmärtää syistä (.) ja ratkaisuista

HA: ja sä opit taas siitä varmaan

NO: niin niin niin mut mulle o- on vaikea muistaa (.) sitä tyyliä kun (.) sanotaan näin että kun puhut un- jota- eri kieltä sitten sä mietit eri tavalla (.) vaika nyt mä jossain vaiheessa tunnen miten suomalaiset miettii (.) sillä tavalla en osaa vielä puhua ja se ärsyttää mua tosi hirveästi (.) vaikka mä haluan vaikka mä yritän (.) no en haluu mä aion (.) mä yritän mut ei onnistu (.) oo nii ärsyttävää että (.) kun kielitaito ei oo vielä just sillä tasolla kun mä halusin (.) haluaisin (.) ja halusinki

Nóra kokee pääsevänsä jo välillä kohtalaisesti kiinni suomalaisten ajattelutapaan, mutta yrityksistään huolimatta hän ei mielestään pysty vielä ilmaisemaan itseään kuten natiivi eli tavalla, jolla hän todella pääsisi samalle viivalle heidän kanssaan. Hän on tavoitellut ja edelleen tavoittelee korkeampaa kielitaidon tasoa kuin jolla hän jo on.

Varsinkin kirjoitettuun kieleen kohdistuu vielä vahvempia odotuksia oikeakielisyydestä ja oikean rekisterin valinnasta, ja erittäin taitavatkin suomen käyttäjät voivat kokea kirjoittamisen paitsi puhumista haastavammaksi myös sosiaalisesti latautuneeksi. Anikó on tavannut hakea esimieheltään palautetta kirjoittamistaan lausunnoista ja ilahtunut jatkuvasta kehityksestään:

(9)

AN: kun esimieheni antoi takaisin ei ole ollut niin että nyt yhtäkkiä mutta se on jatkuvasti parantunut ja (.), ja kun esimerkiksi edunvalvojalausekset kirjoitettu ja (.) yks kaks virhe ollut vain

Tuen tarve on Anikóltakin jo poistunut, mutta korkealla taitotasolla olevan on ilmeisen vaikea enää tunnistaa omaa kehitystään (ks. myös Hakoniemi 2020: 73). Hieman myöhemmin Anikó kuvaakin turhautumistaan kirjoitustaitonsa kehityksen pysähtymiseen:

(10)

AN: välillä [kehitys] nykyisin pysähtyy ja ei mene ei mihinkään (.) ja minä olen tyytymättömän että nyt on, olen ihan samassa tilanteessa, ei mitään

Marie puolestaan kuvaa omaa turhautumistaan kirjoittamiseen liittyen seuraavasti (ks. myös Ruuska 2020: 132):

(11)

MA: [...] ja sillo oli jotenki niin kauheeta niin turhauttavaa se että voi ei nyt mä en osaa muodostaa niinku sitä asiaa nyt suomeks kunnolla ku sit tietää että voi kirjoittaa jotain niinku sinnepäin mut sit (.) jos itse nyt tää on vähän se niinku ää (.) ehkä se vieras tai kielisen puhujan niinku paradoksi että jos sit se pystyy niinku arvioida että tää on niin hyvää kieltä mä rakastan tai siis m- toi kirjoittaa niin hyvin ei hieno siis loistava lukee mut siis itse niinku ää kirjottaa ja mä en tiä et miten mitä aivoissa tapahtuu mutta ää siis jos ei oo niinku äidinkieli ei pysty sitä niinku sitä samaa kaunista kieltä tuottaa niin sit (.) no kirjoittaa jotain sit tietää et se ei oo niinku ihan oikein et siit siis et siit vois tulla niinku vä- välillä parempi ää (.) ja silti ei pysty ei pysty ei vaan pysty (.) siis [...] hienosti kirjoittamaan

Marie huomauttaa, että edistyneet kirjoittajat voivat tuntea riittämättömyyttä oman kirjallisen ilmaisunsa suhteen: edistyneisyys voi tarkoittaa sitä, että on tietoinen hyvästä kirjoitustyylistä mutta ei pysty itse tuottamaan sitä. Vaikka äidinkielisetkin

voivat kokea kirjoittamisen vaikeaksi, toisen kielen kontekstissa kirjoittamisen vaikeuden koetaan yhdistyvän nimenomaan omaan statukseen ja oman kielitaidon vaillinaisuuteen. Aineistosta löytyykin myös esimerkkejä siitä, että erittäin sujuvasti suomea puhuva henkilö saattaa työpaikalla käyttää vain englantia kirjalliseen viestintään. Suomeksi kirjoittaminen onnistuu, jos tukea on saatavilla, mutta tällä tasolla kenen tahansa tuki ei välttämättä riitä. Marie mainitsee muualla haastattelussa, että oli turha kysyä apua kämppiksiltä, jotka eivät olleet aiheen asiantuntijoita. Sen sijaan suomalainen opiskelukaveri osasi auttaa muotoilemaan asioita ”oikealla” suomen kielellä (*miten se nyt sanottais [...] suomeks miten se menee oikeasti*) (ks. Ruuska 2020: 132).

Paine oikein puhumiseen ja kirjoittamiseen korostuu aivan erityisesti suomea toisena kielenä puhuvilla suomen kielen ammattilaisilla. Tästä on kokemusta Biankalla, joka työskentelee suomen kielen opettajana maahanmuuttajien parissa. Hän kuvaa tilannetta, jossa hän kokee jääneensä kiinni osaamattomuudestaan ja oikeutuksensa opettaa suomea tulleen samalla kyseenalaistetuksi:

(12)

- BK: [...] mut ehkä kerran oli vähän tai on ollu vähän niinku näitä epämukaviakin tilanteita et kerran mä ti- muistan et mä olin siis kun mä op- opetan näitä opiskelijoita ne lähtee kieliharjoitteluun joskus ja silloin mä kiertelen ja katson heitä työpaikalla miten menee ja silloin on se ohjaaja mukana niitten sieltä työpaikalta
- HA: mmh
- BK: ja keskustelu ja niin niissä tilanteissa mä joskus vähän (.) mua jännitti just sen takia et mä oon tässä nyt suomen kielen opettajan ominaisuudessa ja ja sitten sielläkin oli välillä opettajaihmissä tai lastentarhanopettajaihmissä ja (.) ja että nyt pitää puhua oikein ja ja näin ja sitten joku kommentoiki jonkun et joo että tästä nyt sitten tolla opiskelijalla jäi joku virhe siihen vihkoon tai johonkin kirjaan ja ja se jotenkin syytti mua siitä joten mä mä ymmärsin niin että se tarkoitti et se on mun virhe et mä vaan en varmaan niinku korjannu sitä tai mä itse opetin jotain väärin (.) et täm- tämmöstä
- HA: mmh
- BK: on ehkä
- HA: eikä siksi että et vaan huomannu vaan siksi et sä et itse niinku osannu opettaa
- BK: joo et et siinä mä ym- siinä mä vähän aistin jotain sellasta et mä en osannu sitä opettaa et et miten minä täällä niinku ulkomaalaisena täällä
- HA: mmh
- BK: opetan suomea

Biankan pohdinta osoittaa, ettei riittämättömyyden tunne johdu vain itsekriittisyydestä, vaan sitä ruokkivat muiden kommentit, joissa oma osaaminen ja legitimizeetti suomen kielen asiantuntijana kyseenalaistetaan. Bianka kertoo aistivansa kritiikin

kohdistuvan paitsi taitoihinsa myös siihen, miten hän ylipäänsä voi opettaa muita (*miten minä täällä niinku ulkomaalaisena*). Tässä näkyy myös aineistossa taajaan toistuva kategorisointi: osallistujat eivät haastatteluissa asemoi tai nimeä itseään esimerkiksi suomen kielen oppijoiksi tai käyttäjiksi saati maahanmuuttajiksi vaan nimenomaan ulkomaalaisiksi. Ulkomaalaisuus näyttäytyy näin pysyvänä piirteenä: suomen kielen voi oppia, mutta suomalaiseksi ei voi tulla.

4.5 Legitiimi, mutta erilainen suomen kielen puhuja

Kuten edellä todettiin, edistyneetkin puhujat voivat kokea kielitaitonsa edelleen puutteelliseksi natiiveihin verrattuna ja korkealla taitotasolla liikkuva suomen kielen oppija ja käyttäjä voi horjahdella tahattomasti – Siitosen (1999) mukaan näin käy esimerkiksi agentittomissa rakenteissa, ja Ivaska (2015) on korpustutkimuksessaan tunnistanut joukon muitakin kompastuskiviä. Aineistossamme ei kuitenkaan erityisesti korostu oppijan identiteetti – haastatellut eivät jatkuvasti puhu siitä, että heidän pitäisi parantaa suomen kielen taitojaan, vaan kyse on usein pikemmin siitä, miten oman monipuolisen ja kattavan, mutta ei ihan ns. natiivin tasolle yltävän kielitaidon voisi hyväksyä.

Haastatteluaineiston valossa tämä kysymys liittyy nimenomaan edistyneisyyteen. Esimerkiksi Alexanderille oli alkuun ollut erittäin tärkeää välttää pieniäkin kielioppivirheitä (ks. Ruuska 2020: 134–135). Hän kuitenkin toteaa suhtautuvansa nykyään omaan kielenkäyttöön paljon rennommin: vaikka hän edelleen välittää oikeakielisyydestä, hän on nyt tyytyväinen omaan kielitaitoonsa, koska hän osaa hoitaa työtehtävänsä suomeksi ja tulee muutenkin toimeen kaikissa tilanteissa. Se, että suomea äidinkielenään puhuvatkin tekevät virheitä, on saanut Alexanderin suhtautumaan hyväksyvämmiin omaan tapaansa käyttää kieltä.

Itsevarmuus kielenkäyttäjänä mahdollistaa myös luovan tavan käyttää suomen kieltä. Judit kertoo, että hänellä on tapana kääntää ilmauksia ja sanontoja suoraan unkarista suomeksi (ks. myös Ruuska 2016: 367). Hän saattaa esimerkiksi ”viedä sukan metsästä esille”, kun kaivaa laukustaan sukan, tai sanoa, että potilaat sairaalassa syövät ”ulkona”, kun he syövät sairaalahuoneen ulkopuolella. Hän kommentoi kielenkäyttöään seuraavasti:

(13)

JD: että mä ihan tahallaankin

HA: joo

JD: tahallaankin teen toki tohon tohon yritän varsinkin kun mä kirjaan että sitä ei kirjoita tolla tavalla mutta monesti mä nautinkin tästä että mä että mä käytän vähän eri tavalla ja ihmiset kyllä tottuu

Juditin mukaan kyse ei siis ole virheellisestä tai puutteellisesta kielitaidosta. Päinvastoin hän haluaa epätavallisilla ilmauksillaan tuoda oman kielitaustansa esille ja jopa nauttii siitä, että hänen tapansa käyttää suomea on erilainen. Hänen kertomuksessaan heijastuu siis luovuus ja hyvä itseluottamus kielenkäyttäjänä, joka omalla kielenkäytöllään jopa rikastuttaa muiden käyttämää suomen kieltä.

5 Päätäntö

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet edistyneisyyttä suomen kieltä aikuisena oppineiden elettyinä kokemuksena (Busch 2017) *small stories*-analyysin (Georgakopoulou 2007, 2015) menetelmin. Huomiomme on kohdistunut siihen, miten he asemoivat itsensä suhteessa suomen kieleen ja sen käyttäjiin ja millaiset tilanteet ja kokemukset ovat olleet heille tämän kannalta merkityksellisiä.

Asemoitumisesta suhteessa suomen kieleen ja sen käyttäjiin kertovat erityisen paljon sellaiset haastateltavien kuvaamat arkiset tilanteet ja kokemukset, jotka kietoutuvat kielellisen legitimitettiin saavuttamiseen. Taustailmiöksi tunnistimme korkean kielitaitotason saavuttaneiden näkemisen menestyneinä mutta poikkeuksellisina kielenoppijoina. Koska heidän paikkansa kieliyhteisössä ei ole itsestään selvä, he joutuvat monesti selittämään kielitaustaansa ja neuvottelemaan asemataan. Edistyneiden kielenkäyttäjien legitimitettiin liittyy myös yhteiskunnallisiin diskursseihin: hyvänä maahanmuuttajana pidetään sellaista henkilöä, jolla on korkean tason kielitaito ja työpaikka, ja tämä ajatus voi ulottua vuorovaikutustilanteisiinkin. Kielellisen variaation suhteen edistyneet kielenkäyttäjät ovat erikoisessa asemassa: edistyneeseen kielitaitoon kuuluu puhekielisten kielimuotojen hallinta, mutta niiden legitiimiä käyttöä rajoittaa se, mitkä kielimuodot katsotaan kielen aikuisina oppineille sopiviksi. Riittämättömyyden kokemuksia löytyy aineistosta kuitenkin runsaasti. Aineiston valossa legitimitettiin koettu puute kumpuaa ennen kaikkea idealisoidun natiivitasoisen kielitaidon vertailukohdasta. Varsinkin asiantuntija-ammateissa riittämättömyyttä koetaan ammatillisten tekstien kirjoittamisen ja vaativien vuorovaikutustilanteiden äärellä. Toisaalta oppimiseen orientoituminen on enää vähäistä: omaan osaamiseen voi jo luottaa, joten suomen kieleen kietoutuu vahvaa itsetuntoa ja toimijuutta. Kielellä voi jopa leikitellä rohkeasti eli esimerkiksi käyttää tahallaan sellaisia ilmauksia, jotka tekevät oman kielellisen repertuaarin monimuotoisuuden ja rikkauden näkyväksi. Edistyneisyys näyttäytyy siis näiden kertojilleen tunnetasolla merkityksellisten arjen kokemusten valossa hyvin moni-ilmeisenä asiana.

Jo tällainen verrattain suppeaan haastatteluaineistoon perustuva lyhyiden narratiivisten jaksojen analyysi auttaa hahmottamaan, miten Siitosen (1999) tutkimakohteryhmä luovii muiden kielenkäyttäjien keskellä ja moninaisten odotusten ja yhteiskunnallisten diskurssien ympäröimänä. Samalla havainnot ohjaavat pohtimaan, miten heidän lähtökohtansa ja tarpeensa voitaisiin yhteiskunnassa huomi-

oida nykyistä paremmin. Vaikka edistyneet kielenkäyttäjät ovat monessa mielessä menestyjiä, jotka pärjäävät arjessaan erinomaisesti, joissakin tilanteissa tai konteksteissa esiintyy edelleen kamppailua legitimitetistä. Tämä on erityisen keskeistä eri alojen kielellisesti vaativissa asiantuntijatehtävissä, joihin Suomessa nyt toivotaan lisää kansainvälisiä osaajia. Heihin kohdistuvat odotukset ja vaatimukset tulisi tiedottaa ja nostaa laajempaan keskusteluun. Työpaikoilla on puolestaan tärkeää luoda hyviä käytänteitä, jotka nojaavat heidän kokemuksistaan karttuvaan tutkimustietoon. Yksi kiinnostava erityistapaus ovat Biankan kaltaiset kokemusasiantuntijat, jotka työskentelevät maahanmuuttajien suomen kielen opettajina ja ovat suorittaneet suomen kielen tutkintonsa yleensä ulkomaisissa yliopistoissa esimerkiksi Venäjällä, Virossa tai Unkarissa. Heidän työllistymispolkujaan ja ammatti-identiteettejään kannattaisi jatkossa tarkastella lähemmin, koska he ovat samalla paitsi vaikeasti asemoitavia asiantuntijoita pääosin suomea äidinkielenään puhuvien kollegoidensa joukossa myös tärkeitä kieli- ja roolimalleja omille opiskelijoilleen juuri korkean taitotasonsa ansiosta.

Edistyneen tason suomen kielen taidon saavuttamista tukevan kielikoulutuksen tarjontaa on edelleen Suomessa niukasti, vaikka nimenomaan ulkomaisia asiantuntijoita toivotaan Suomeen (Saarinen ym. 2016; Lindeman & Piironen 2020; Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Vastuu kielitaidon vahvistamisesta asettuu siis yhä pitkälti yksilölle itselleen. Osa haastatelluista henkilöistäkin oli alkuun työllistynyt Suomessa koulutustaan vastaamattomiin tehtäviin, koska vaativampiin asiantuntijatehtäviin ei heillä ollut pääsyä ilman abstraktille tasolle yltävää suomen kielen hallintaa. Työyhteisöissä ja myös laajemmin kieliyhteisössä tarvitaankin inklusiivisempaa otetta, räätälöityä koulutustarjontaa myös ylemmille taitotasolle tähtääville sekä keinoja varmistaa, etteivät ”ulkomaalaisiksi” identifioituvat jää vain ulkokehälle tarkkailijoiksi vaan saavuttavat täysivaltaisen jäsenyyden yhteisöissä. Jatkossa on myös tärkeää tutkia sitä, miten asiantuntija-ammateissa tarvittava edistyneen tason kielitaito käytännössä saavutetaan.

Kirsti Siitonen (1999: 5) toi väitöskirjassaan esiin sen, että ”kieltä hyvin osaava on haavoittuvampi kuin sitä vähemmän osaava” ja yksin vastuussa osaamisestaan. Kysymys vastuusta on yksilötasolla ja myös yhteiskunnallisesti relevantti edelleen – ja kiinnostava myös käsitevalintojen kannalta: ovatko korkean taitotason saavuttaneet kielen oppijoita vai käyttäjiä? Kun oppijuus korostuu, oma vastuu ja osaaminen vaikuttavat vähäisemmiltä, mutta kun käyttö tai puhujuus korostuu, pitää pärjätä itse ja jää paljolti omilleen. Ratkaisevaa onkin loppujen lopuksi, miten yhteiskunnasta ja rakenteista tehdään inklusiivisempia, eikä yksin se, löydetäänkö kyllin inklusiivista terminologiaa. On tärkeää saada mahdollisuuksia sekä oppia ja kehittyä että toimia tasavertaisena ja legitiiminä kielenkäyttäjänä.

Kirjallisuus

- Aalto, E. 1998. *Mielipiteen vuorovaikutuksellinen rakentaminen syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-1998785859>.
- Aalto, E., S. Mustonen & K. Tukia 2009. Funktionaalisuus toisen kielen opetuksen lähtökohtana. *Virittäjä*, 113 (3), 402–423. <https://journal.fi/virittaja/article/view/4204>.
- Atkinson, D. (toim.) 2011. *Alternative approaches to second language acquisition*. London: Routledge.
- Bermingham, N. & G. Higham 2018. Immigrants as new speakers in Galicia and Wales: Issues of integration, belonging and legitimacy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 39 (5), 394–406. <https://doi.org/10.1080/01434632.2018.1429454>.
- Bourdieu, P. 1977. The economics of linguistic exchanges. *Social Science Information*, 16 (6), 645–668. <https://doi.org/10.1177/053901847701600601>.
- Bourdieu, P. 1991. *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Busch, B. 2017. Expanding the notion of the linguistic repertoire: On the concept of *Spracherleben* – the lived experience of language. *Applied Linguistics*, 38 (3), 340–358. <https://doi.org/10.1093/applin/amv030>.
- Cook, V. J. 1999. Going beyond the native speaker in language teaching. *TESOL Quarterly*, 33 (2), 185–209. <https://doi.org/10.2307/3587717>.
- Davies, A. 2003. *Native Speaker: Myth and Reality*. Clevedon: Multilingual Matters.
- De Fina, A. 2013. Positioning level 3: Connecting local identity displays to macro social processes. *Narrative Inquiry*, 23 (1), 40–61.
- Doerr, N. 2009. Investigating “native speaker effects”: Toward a new model of analyzing “native speaker” ideologies. Teoksessa N. Doerr (toim.) *The native speaker concept: Ethnographic investigations of native speaker effects*. Berlin: De Gruyter Mouton, 15–46.
- Euroopan neuvosto 2003. *Eurooppalainen viitekehys: kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Helsinki: WSOY.
- Georgakopoulou, A. 2007. *Small stories, interaction and identities*. Amsterdam: John Benjamins.
- Georgakopoulou, A. 2015. Small stories research: Methods – analysis – outreach. Teoksessa A. De Fina & Georgakopoulou (toim.) *The handbook of narrative analysis*. Wiley-Blackwell, 255–271. <https://doi.org/10.1002/9781118458204.ch13>.
- Hakoniemi, K. 2020. *Pitkään Suomessa asuneiden ikäihmisten kielielämäkertojen käännekohtat*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202011246747>.
- Heimonen, J. 2014. Yleisten kielitutkintojen järjestäjän näkökulmaa. Teoksessa T. Leblay, T. Lammervo & M. Tarnanen (toim.) *Yleiset kielitutkinnot 20 vuotta*. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 16/2014. Helsinki: Opetushallitus, 148–153. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/leblay-t.-lammervo-t.-ja-tarnanen-m.-toim.-yleiset-kielitutkinnot-20-vuotta.-2014.pdf>.
- Howard, M., R. Mougeon & J.-M. Dewaele 2013. Sociolinguistics and second language acquisition. Teoksessa R. Bayley, R. Cameron & C. Lucas (toim.) *The Oxford handbook of sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press, 340–359.
- Hyltenstam, K. 1984. *Svenska som andraspråk: en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Intke-Hernandez, M. 2020. *Maahanmuuttajien arjen kielitarinat: Etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 103. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6838-2>.

- Ivaska, I. 2015. *Edistyneen oppijansuomen konstruktiopiirteitä korpusvetoisesti: avainrakenneanalyysi*. Annales Universitatis Turkuensis C 409. Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6204-4>.
- Kalliokoski, J. 2008. Suomi toisena kielenä ja koulussa kirjoittaminen. Teoksessa S. Routarinne & T. Uusi-Hallila (toim.) *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*. Tietolipas 220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 349–370.
- Kenttälä, M. 2007a. *Kieli käyttöön: Suomen kielen alkeisoppikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kenttälä, M. 2007b. *Kieli käyttöön: Suomen kielen jatko-oppikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kurhila, S. 2000. Keskusteluanalyysin esittelyä ja rajankäyntiä Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 359–381.
- Kurhila, S. 2004. Clients or language learners: Being a second language speaker in institutional interaction. Teoksessa R. Gardner & J. Wagner (toim.) *Second language conversations*. London: Continuum, 58–74.
- Latomaa, S. & V. Tuomela 1993. Suomi toisena vai vieraana kielenä? *Virittäjä*, 97 (2), 238–245. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38582>.
- Lehtimaja, I. 2012. *Puheen suuntia luokkahuoneessa: Oppilaat osallistujina yläkoulun suomi toisena kielenä -tunnilla*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7583-4>.
- Lehtonen, H. 2015. *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7>.
- Lilja, N. 2020. *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä Studies in Humanities 146. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4116-1>.
- Lindeman, L. & K. Piironen 2020. Talent Boost ja SIMHE: yhdessä eteenpäin. Teoksessa H. Stenberg, M. Antikainen, E. Lintala & M. Roivas (toim.) *Yhdessä kohti osaajien Suomea – oivalluksia maahanmuuton vastuukorkeakoulutoiminnasta*. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja, TAITO-sarja 63. Helsinki: Metropolia, 187–195. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-253-7>.
- Martin, M. 1995. *The map and the rope: Finnish nominal inflection as a learning target*. Studia Philologica Jyväskyläensia 38. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Martin, M. 1997. Kakkoskielen harjoittelua. *Virittäjä*, 101 (1), 138–142. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38952>.
- Martin, M. 2000. U-verbit – Suomalaista kohteliaisuutta parhaimmillaan? *Virittäjä*, 104 (2), 289–295. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40012>.
- Muikku-Werner, P. 1993. *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio: julkisten keskustelujen käskyt ja kysymykset kielenopetuksen näkökulmasta*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 14. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Opetushallitus 1994. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus 2011. Yleisten kielitutkintojen perusteet 2011. Määräys 24/011/2011. Helsinki: Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/yleisten-kielitutkintojen-perusteet-2011.pdf>.
- O'Rourke, B., J. Pujolar & F. Ramallo 2014. New speakers of minority languages: the challenging opportunity – Foreword. *Special Issue: New Speakers of Minority Languages: The Challenging Opportunity*. *International Journal of the Sociology of Language*, 231, 1–20. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2014-0029>.

- O'Rourke, B. & F. Ramallo 2013. Competing ideologies of linguistic authority amongst new speakers in contemporary Galicia. *Language in Society*, 42 (3), 287–305. <https://doi.org/10.1017/S0047404513000249>.
- Ortega, L. 2013. SLA for the 21st century: Dicipinary progress, transdisciplinary relevance, and the bi/multilingual turn. *Language Learning*, 63 (1), 1–24. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9922.2012.00735>.
- Paananen, J. 2019. *Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla*. Annales Universitatis Turkuensis C 465. Turku: University of Turku. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7557-0>.
- Pasanen, A. 2015. *Kuávsui já peeivičuová. 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Uralica Helsingiensia 9. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos & Suomalais-ugrilainen seura. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5667-70-7>.
- Piller, I. 2002. Passing for a native speaker: Identity and success in second language learning. *Journal of Sociolinguistics*, 6 (2), 179–206. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00184>.
- Rampton, B. 1995. *Crossing. Language and ethnicity among adolescents*. London: Longman.
- Ruuska, K. 2016. Between ideologies and realities: Multilingual competence in a languagised world. *Applied Linguistics Review*, 7 (3), 353–374. <https://doi.org/10.1515/applirev-2016-0015>.
- Ruuska, K. 2019. Languagised repertoires: How fictional languages have real effects. Teoksessa J. Jaspers & L. Madsen (toim.) *Critical perspectives on linguistic fixity and fluidity: Languagised lives*. New York/London: Routledge, 53–75.
- Ruuska, K. 2020. *At the nexus of language, identity and ideology: Becoming and being a highly proficient second language speaker of Finnish*. JYU Dissertations 309. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8366-6>.
- Saarinen T., H. Vaarala, E. Haapakangas & E. Kyckling 2016. *Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6632-4>.
- Schleicher, N. & M. Suni 2021. Healthcare professionals on the move: Investing in learning a new language for work. *Lähivördlusi – Lähivertailuja* 31, 191–228. <https://doi.org/10.5128/lv31.06>.
- Seilonen, M., Suni, M., Härmälä, M. & R. Neittaanmäki 2016. Ammatillisen kielitaidon arviointikokeilu terveydenhuollon alalla. Teoksessa A. Huhta & R. Hildén (toim.) *Kielitaidon arviointitutkimus 2000-luvun Suomessa*. AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 9. Jyväskylä: Soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 110–141. <https://journal.fi/afinla/article/view/60850>.
- Scotson, M. 2020. *Korkeakoulutetut kotoutujat suomen kielen käyttäjinä. Toimijuus, tunteet ja käsitykset*. JYU Dissertations 271. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8259-1>.
- Siitonen, K. 1999. *Agenttia etsimässä. U-verbijohdokset edistyneen suomenoppijan ongelmana*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 63. Turku: Turun yliopisto.
- Siitonen, K., M. Nikulin & E. Reunanen 2017. *Suomenoppijoiden kieli avautuu tutkijoille korpusten avulla*. <https://blogit.utu.fi/suomisugri/2017/06/01/suomenoppijoiden-kieli-avautuu-tutkijoille-korpusten-avulla/> [luettu 8.8.2021].
- Suni, M. 1996. *Merkitysneuvottelut syntyperäisen suomenpuhujan ja suomenoppijan keskusteluissa*. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto.
- Suni, M. 2017. Teoksessa J. Angouri, M. Marra & J. Holmes (toim.) *Negotiating boundaries at work. Talking and transitions*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 197–215.

- Tervola, M. 2019. *Maahanmuuttajalääkärien suomen kielen taito ja kielitaitotarpeet. Erityisalan kielitaidon näkökulma lääkärin työhön*. Tampere University Dissertations 92. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1164-3>.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2020. *Talent boost -toimenpideohjelma*. TB_toimenpideohjelma_syksy2020.pdf [luettu 8.8.2021].
- Vaarala, H. 2009. *Oudosta omaksi. Miten suomenoppijat keskusteleivat nykynovellista?* Jyväskylä Studies in Humanities 129. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3773-7>.
- Varonis, E. M. & S. M. Gass 1985. Non-native/non-native conversation: A model for negotiation of meaning. *Applied Linguistics*, 6 (1), 71–90. <https://doi.org/10.1093/applin/6.1.71>.